

Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, MEÜDED, 2024; 20 (2), 127-142.

FRANSIZ BÜYÜKELÇİLERİN YAZIŞMALARINDA FRANSA-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ (1962-1972) VE TÜRKİYE'DE FRANSIZ DİLİ, EĞİTİMİ VE KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

France-Turkey Relations in the Correspondence of French
Ambassadors (1962-1972) and An Analysis on French Language,
Education, and Culture

Nazik GÖKTAŞ¹

Mersin Üniversitesi

ORCID ID: 0000-0003-4861-3810

Abstract: In this study, the correspondence between France's ambassadors of Turkey and the French Ministry of Foreign Affairs was reviewed. Archival documents from the “La Courneuve Diplomatic Archives Center” of the French Ministry of Foreign Affairs in Paris, dating from 1962 to 1972 (including correspondence, letters, reports, telegrams, etc.), were examined. French documents from the 6 th and 7 th French-Turkish Culture and Joint Commission meetings were evaluated from the reviewed and translated documents. The research focused on the documents from two files containing French correspondence from the two commission meeting sessions held

¹Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çeviri Bölümü, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, nazikg@mersin.edu.tr

Gönderim tarihi: 1 Mayıs 2024; Kabul tarihi: 16 Temmuz 2024

Kaynak gösterimi: Nazik, G. (2024). Fransız büyükelçilerin yazışmalarında Fransa-Türkiye ilişkileri (1962-1972) ve Türkiye’de Fransız dili eğitimi ve kültürü üzerine bir çözümleme. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 20(2), 127-142.

between 1962-1968 and 1969-1972, as stipulated by the Cultural Agreement signed in 1952. No other joint commission meeting reports were found in the archives. The review revealed information on France's role in Turkey, the place of the French language in the Turkish education system and public institutions, translation activities between the two languages, and the state of language, literature, education, culture, art, science, and technology between the two countries. It also covered agreements, cooperation, plans, projects, and future plans. In summary, concrete data was obtained, providing clarity on topics such as language, literature, translation, culture, science, and technology that were on the agenda during this period, based on official French documents.

Keywords: *France-Turkey cultural relations, Diplomatic archive, 6th and 7th French-Turkish Culture and Joint Commission meetings French teachers and instructors, French, Translation.*

Öz: Bu çalışmada, Fransa'nın Türkiye büyükelçilerinin Fransız Dışişleri Bakanlığı ile yaptıkları yazışmalar taranarak Paris'te Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın "La Courneuve Diplomatik Arşiv Merkezinin" 1962-1972 tarih aralığına ait arşiv belgeleri (yazışma, mektup, rapor, telgraf vb.) incelenmiştir. İncelenen ve çevirisi yapılan belgelerden 6 th ve 7 th Fransız-Türk Kültür ve Karma Komisyon toplantılarına ait Fransızca belgeler değerlendirilerek araştırma, 1952'de imzalanan Kültür Anlaşması gereğince, 1962-1968 ve 1969-1972 yılları arasında yapılan iki komisyon toplantı oturumlarının Fransızca yazışmalarının bulunduğu iki dosyadaki, sadece iki toplantı gündeminde yer alan konulara ait belgelerle sınırlandırılmıştır. Zira arşivde başka karma komisyon toplantı raporları bulunmamaktadır. Tarama sonucunda, belgelerde Fransa'nın Türkiye'deki yeri ve Türk eğitim sisteminde ve kamu kurumlarında Fransızcanın yeri, iki dil çifti arasındaki çeviri faaliyetleri, iki ülke arasında dil, edebiyat, eğitim, kültür, sanat, bilim ve teknoloji alanlarındaki durum, yapılan anlaşma, işbirliği, plan ve projeler ile geleceğe yönelik planları hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Kısaca, Fransızca resmi belgelere dayanarak belli bir dönemin gündemindeki dil, edebiyat, çeviri, kültür, bilim, teknik konularına açıklık getiren somut veriler elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: *Fransa-Türkiye kültürel ilişkileri, Diplomatik arşiv, VI./VII. Fransız-Türk Kültür ve Karma Komisyon toplantıları, Fransızca öğretmen ve akademisyenleri, Fransızca, Çeviri.*

1. GİRİŞ

Fransa, Avrupa ülkeleri arasında tarihsel olarak askeri, siyasi, ticari ve kültürel açıdan ilişkilerimizin hem çok eskiye dayandığı hem de çok yoğun olduğu ülkelerden birisidir. Fransa-Osmanlı ilişkilerinin geçmişi 1525 yılı ile başlıyor görünse de Fransızlarla Türklerin ilk kez karşılaşmaları 1096-1270 arası sürmüş olan Haçlı Seferleriyle başlatılabilir (Özpekcan, 1999, s. 5; Çakmak, 2017, ss. 3-7). 500 yılı aşkın geçmişiyle ikili ilişkilerde Fransa ve Fransız dili, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayrıcalıklı bir konumdadır. Buna karşılık, Türklerin Balkanlarda ve Avrupa’da kazandıkları askeri başarıların ve uzun yıllara dayanan etkileşimin bir sonucu olarak Batı’da bir Türk imgesi oluşmuş; Türkler, “Avrupada yazılan roman, hikâye, şiir, çok sayıda veciz söz ve atasözlerine konu olmuş veya kaynaklık etmiştir” (Çakmak, 2017, s. 2). Osmanlı aydınları ve entelektüelleri de yoğun etkileşime bağlı olarak, Fransız dili ve kültürünün biçimlendirici etkisine maruz kalmışlardır. Fransa, I. Dünya Savaşı sonunda yeni kurulan Türkiye’de Osmanlı dönemindeki konumunu sürdürmek istemiştir. Burada, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni dönemin başından itibaren Fransa ile ikili ilişkiler, özellikle dil ve kültür alanında bilgi edinmek için Fransız Dışişleri Bakanlığı’nın Diplomatik Arşivinde bir araştırma yapılmıştır. “La Courneuve Diplomatik Arşiv Merkezi” Paris’te Aubervilliers’de bulunmaktadır. Burada arşivlenen belgeler hem ilişkilerin gelişimini hem de bugünün ilişkilerini anlamayı sağlayacak ipuçları barındırması yönüyle, uzun vadede Fransa’nın Türkiye politikasını ortaya koyması bakımından anlamlı veriler sunmaktadır. Arşiv dökümü çerçevesinde incelenen belgeler, 1962-1972 yılları arasını kapsayan, 10 yıl boyunca Ankara ile Paris “Quai d’Orsay” arasında yapılan yazışmalardan oluşmaktadır. Araştırma konularını kapsayan belgeler, Türkiye’nin Fransa’nın gündemindeki yeri hakkında bilgiler sunmaktadır.

Araştırmanın çıkış noktası, 2005 yılında yapılan “Türk Çeviri Tarihinde *Tercüme* Dergisi ve *Metis Çeviri* Dergisi’nin Yeri” (Göktaş, 2005) adlı Doktora çalışmasıdır denilebilir. *Tercüme* dergisi 1939-1966, *Metis Çeviri* dergisi ise 1987-1992 yılları arasında yayımlanmıştır. *Tercüme* dergisinin yayımlandığı dönem Türkçeye en fazla çeviri yapılan dil Fransızcadır ve bu durum yukarıda anılan tezde sayısal verilerle tarafımızdan ortaya konulmuştur. Buna karşılık Türkiye’de Türkçeye en fazla çevirinin Fransızcadan yapıldığı süreçte Fransa’da durum nasıldır? Bir başka ifadeyle, aynı dönem Türkçeden Fransızcaya çeviri yapılmış mıdır? Dil, edebiyat, kültür alanında

Fransa-Türkiye ilişkileri nasıldır? Bu konularda bilgi edinmek için, bir tesadüf eseri, Fransız Diplomatik Arşivinde araştırma yapma fırsatı elde edilmiş ve araştırmanın sınırları 1930-1970 arasını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Amaç, kültürel ilişkiler bağlamında dil, edebiyat ve çeviri alanlarında daha çok veriye, anlamlı bilgilere ulaşarak, Fransa'nın Türkiye politikasını da anlamaktır. Bu amaçla, belirtilen tarihler arasında Fransa'nın Türk Büyükelçiliğinden Paris "Quai d'Orsay"e gönderilen veya "Quai d'Orsay"den Türkiye'ye gönderilen resmi yazılar, raporlar, telgraflar vb. belgeler incelenmiş ve sonuçları kronolojik ve tematik olarak sınıflandırıldıktan sonra yayımlanmıştır. Belge ve dökümanlar, iki ülke arasında gündemde olan konular aracılığı ile ikili ilişkiler hakkında bilgi vermektedir. Zamanla çeşitlenen ilişkilerin olumlu veya olumsuz yönde gelişimi, bugünün ilişkilerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. İncelenen belge ve raporlarda vurgulanan önemli olaylar, dikkat çeken konular bugünün Türkiye'sinin, Fransa politikasının ve Fransa'nın Türkiye politikasının anlaşılmasını da sağlamaktadır.

YÖK bursu ile Paris'te bulunan Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir binada bulunan Arşivde, Türkiye'ye ait klasörlerde muhafaza edilen dosyalar ve içlerindeki Fransızca belgeler bir ay boyunca yerinde tek tek taranmış, araştırma konusuyla ilgili gerekli veriler elde edilmiştir. Konu ile ilgili bölümler Fransızca'dan Türkçeye çevrilerek, Fransızca orijinal belgenin biçimi, formatı korunarak, yer yer paragrafların, metinlerin hem Fransızca orijinal dildeki yazılı halleri aynı şekilde yazılarak (fotokopi çekme olanağı yok), Türkçe notlar, yorumlar ekleyerek bu ve diğer çalışmaların kaynağı oluşturulmuştur. Buradaki çalışmanın verileri ve belgeleri de anılan kaynakçadan sağlanmıştır. Bir başka söylemle, bu çalışmada sadece iki toplantının raporları, VI. ve VII. Fransız-Türk Kültür ve Karma Komisyon toplantı raporları, konuşturulmuştur. Ayrıca, önceki ve sonraki toplantılara ilişkin herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Türkiye'den gönderilen ve arşivde muhafaza edilen belgelerin tümünün araştırmacılara açık olmadığını düşünmek mümkündür. Dolayısıyla bahsi geçen iki toplantıya ait belgeler taranmış; dil, edebiyat, çeviri, sanat, kültür ve eğitim alanlarına ilişkin yazılar derlenmiş, incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Klasörde üç ayrı dosya bulunmaktadır. "1962-1968" başlıklı ikinci dosyada bulunan belgelerin inceleme sonuçları yukarıda sözü edilen çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınmıştır. Burada, "Cabinet du Directeur Général (78) 1962-1968" (Genel Müdürlük Ofisi) başlıklı birinci dosya ile "Directeur Général (82) 1969-1972" (Genel

Müdürlük) başlıklı üçüncü dosyada Fransız-Türk Karma Kültür Komisyonu'nun çeşitli tarihlerdeki toplantıları ve görüşme raporları yer almaktadır. 1962-1968 ve 1969-1972 yılları arasını kapsayan görüşme ve oturuma ait belgeler ve içerikleri, konuları ve temaları bakımından aşağıda tarih sırasına göre ele alınmaktadır.

Çalışma için incelenen arşiv belgeleri; Fransız propagandası, Türkiye'de yabancı dil olarak Fransız dilinin güncel durumu, Fransız dili ve kültürünü koruma ve yayma politikası, Türkiye'de Fransızca eğitimi, ders araç-gereç gönderimi, çeviri eser, Türk eğitim kurumlarında çalışan Fransız öğretmenlerin statüleri; Türk Fransızca öğretmen, öğretmen adayları, asistan ve akademisyenlerin mesleki açıdan gelişimleri; Fransa'da Türkçe eğitimi, mesleki ve teknik işbirliği, kaymakam vb. yöneticileri ilgilendiren projeler; Türkiye'de yabancı kültür merkezleri ve diğer ülkelerde bulunan Türk dil ve kültür merkezleri, araştırma enstitüleri, anlaşmalar, burslar, yurt dışında bulunan Türk öğrenci dernekleri, çeşitli uzmanlık alanlarından öğrenci ve meslek insanının gelişimi için burs ve staj sağlanması gibi çeşitli konular üzerinedir.

2. YÖNTEM

Çalışmada, Paris'te Aubervilliers/La Courneuve Diplomatik Arşivleri Merkezinde (CADC) arşivlenen Fransa Dışişleri Bakanlığının Diplomatik Arşiv belgeleri taranmış ve incelenmiştir. Araştırma, Fransa ve Türkiye Büyükelçiliği arasındaki resmi yazışma belgelerinin içerik analizlerine, bir başka ifadeyle, "Quai d'Orsay"ye gönderilen veya oradan Türkiye'ye gönderilen resmi yazıların tarihsel dönem ve uluslararası ilişkiler ışığında büyükelçilerin gözünden ve kaleminden olaylar, insanlar, insanlarla iletişimleri ve etkileşimleri, söylemleri göz önünde bulundurularak çözümlenmesine dayanmaktadır. Kısaca, Fransız Dışişleri Bakanlığı arşivinde yapılan tarama sonucu elde edilen iki ayrı kültür ve karma komisyon toplantılarının yazışma metinleri ve belgeleri incelenmiş, Fransızca notlar alınmış, Fransızcadan Türkçeye çevrilmiş ve ardından yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde orijinal belgelerin tarafımızdan yapılan çevirileri, dil, eğitim, kültür alanına ait içeriklerin eleştirel değerlendirimi ve yorumları yer almaktadır.

VI. Réunion de la commission culturelle franco-turque (1962)/ VI. Fransız-Türk Kültür Komisyonu Toplantısı

İki ülke arsındaki Kültür Anlaşması 17 Haziran 1952’de imzalanmış ve 15 Temmuz 1953’te kabul edilmiştir. Anlaşma, Türkiye Hükümeti adına Dışişleri Vekili F. Köprülü ve Fransa Hükümeti adına Dışişleri Vekâleti Müsteşarı Maurice Schumann J, T. de Saint- Hardouin tarafından 5’er yıllığına imzalanmıştır.

Document 1. Paris-1962’de belirtildiğine göre Fransızca, Türkiye’de okutulan yabancı dillerden İngilizce ve Almanca arasında ikinci sırada yer almaktadır ve Türk eğitim kurumlarında ya da Ankara, İstanbul ve İzmir’deki üç kültür merkezinde 45 Fransız öğretmen bulunmaktadır.

“Tüm bu öğretmenlerin Fransızca eğitimi verilmesini hedeflediği kişi sayısını 9.000 öğrenci olarak tahmin edebiliyoruz. Son olarak şu anda 180 Türk öğrenci de Fransa’da eğitim görüyor.”

Sözleri ile ülkede Fransızcanın durumu anlatılırken, Fransız dili ve kültürü açısından bir gerileme söz konusu iken, bir yandan da “bu ülkede geçmişte geleneksel olarak çok önemli olan Kültürümüzün etkisinin yeniden doğuşuna dair belirtiler var” ile de geleceğe yönelik olumlu bir beklenti gözlenmektedir.

Yine 1962 tarihli bu belgede, Türkiye’de 1959-1960 arasında yapılan sergi, konser ve önemli Fransız şahsiyetleri için (Pierre et Marie Curie) düzenlenen günler (exposition littéraire, historique et scientifique en Turquie) vb. hakkında bilgiler yer almaktadır.

Document 2. Paris- Le 5 Mai 1962

NOTE: “Sur les besoins du Ministère de l’Education nationale turque/Türk Milli Eğitim Bakanlığı’nın İhtiyaçları Üzerine” başlıklı yazı zaman içinde Türkiye’de Fransızca eğitiminin durumunun İngilizce lehine nasıl gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. T.C. Milli Eğitim Bakanı, gelecek 5 yıl için 2 bin öğretmene gereksinim duyduğunu belirtmektedir. “Normal ortaöğretim kurumları ve meslek liselerinin orta kısımları için 2000 ortaokul öğretmeni ihtiyacı. Bu öğretmenler, edebiyat, bilim, teknoloji, yabancı diller, güzel sanatlar, mesleki eğitim vb. olmak üzere tüm disiplinleri kapsamaktadır. Amerikan hükümetinin oluşumu için herhangi bir istihdam kontrolü olmaksızın on milyon Türk lirası tahsis etmiş olduğu yabancı dil öğretmenleri.”

Bu plan çerçevesinde “1960 ve 1962’de Amerika Birleşik Devletleri 75, Almanya 60, İtalya 30 ve Fransa sadece 5 Fransızca öğretmenine eğitim bursu verdi.”

Dossier/Paris- 16-18 Mai 1962

Document 3. Paris, le 8 Mai 1962

NOTE: Sur les questions à l’ordre du jour de la Commission Culturelle Mixte franco-turque (16-17 Mayıs 1962)/Fransız-Türk Ortak Karma Kültür Komisyonu'nun gündemindeki konular hakkında

“Geleneksel olarak Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da çok güçlü olan Fransız kültürü etkisi, İkinci Dünya Savaşı’ndan ve hatta hemen öncesindeki yıllardan itibaren o kadar güçlü bir düşüş yaşıyor ki şu anda 20-30 yaş arasındaki kuşak Fransızca bilmiyor. Sadece son birkaç yıldan beri görevlendirilen öğretmenlerimizin sayısı, kültür merkezlerimizin faaliyeti, teknik işbirliği çabalarımız ve Fransa’da bilimsel eğitimin ve bilimsel gelişmenin kaynaklarına dair daha fazla bilgi sahibi olmamız sayesinde yokuş yukarı tırmanmaya başladık. Ancak Anglo-Sakson etkisi, özellikle de çok önemli Amerikan yardımının bir sonucu olarak hala ağır basıyor.”

Bu komisyonun bir başka toplantısındaki gündem konuları şunlardır: 1. Kamu yönetimi ve planlama 2. Tarım 3. Çeşitli konular: Halk sağlığı-Teknik eğitim-Atom enerjisi.

Gündem konuları bu şekilde belirtilmekte ancak tarih bilgisi yer almamaktadır. Bu alandaki işbirliğine önem verildiği ve geliştirilmek istendiği açıkça görülmektedir.

VI. Réunion de la commission culturelle franco-turque (1964)/ VI. Fransız-Türk Karma Kültür Komisyonu toplantısı

Document 4. Paris, le 19 Mai 1964 tarihli belgede 1952’de imzalanan Kültür Anlaşması uyarınca 11-12 Mayıs 1964’te Ankara’da toplanan Türk Fransız Karma Kültür Komisyonu’nun raporu var. M. Raymond POUSSARD ile Hamit BATU tarafından imzalanmış.

Fransızlar, Gazi ve Çapa (Eğitim) Enstitülerindeki Türk Fransızca öğretmenlerinin eğitimi, burs verilmesi, Fransızca eğitiminin kalitesinin iyileştirilmesi, 4 yıl sonra 100. kuruluş yılı kutlanacak olan Galatasaray Lisesinin (-ki Türkiye-Fransa kültürel işbirliğinin sembolü) öğrencilerine eğitimlerinin 1 yılını Fransa’da bir lisede devam edebilmeleri olanağını inceleyecekler. Ayrıca, Türk yasalarına

bağlı olarak yabancı okul statüsünde yeni okulların açılması ve Türklerin Fransızca öğretmenlerine ve eğitim fakültesinin Fransızca öğretmen adaylarına verilen burslardan duydukları memnuniyet dile getirilmektedir. Fransızların Fransa'daki Türk öğrenciler için Sosyal güvenlik sigortaları yaptırmalarını istemeleri Türk yetkililer tarafından incelenecektir. Türk ve Fransız üniversiteleri arasındaki işbirliği ve değişim memnuniyet verici; bu kapsamda, Strasbourg ve Aix en Provence Üniversitelerinde Türk dili ve kültürü bölümlerinin açılmasından Türk delegasyonu memnun ve Türkler buraya Türk okutmanlar göndermeye hazırlar. Öte yandan Fransızlar Türk üniversitelerine eğitim araç-gereçleri ve malzeme göndermeyi kolaylaştıracaklar. Eğitim alanının yanı sıra teknik işbirliğine yönelik bu alanda da burs verilmesi ve işbirliğinin geliştirilmesi çalışmaları bulunmaktadır.

Diğer yandan anlaşma ile Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ile ilişkiler kapsamında Türk kaymakamlar, ekonomik ve mali işlerden sorumlu olan birkaç yönetici ile birlikte Fransa'ya gelebileceklerdi. İzmir Ziraat Fakültesi ile Montpellier Ulusal Yüksek Ziraat Okulu arasında İzmir Ziraat Fakültesi'ne Fransız profesörlerin gönderilmesi ve Türk asistanlara Montpellier Yüksek Ziraat Okulunda burs sağlanması söz konusu idi.

Paris- 3-4 Mai 1966

Document 5. Le 15 Avril 1966 tarihli telgraf Paris'ten Ankara'ya, Türk yetkililerine Türk-Fransız Karma Kültür Komisyonu'nun Mayıs 1966'daki 6. oturumunun Başkan M. Jean Basdevant başkanlığında Paris'te gerçekleştirileceğinin bildirilmesini içermektedir. Bu oturuma ilişkin diğer yazışmalar, katılımcılar, ele alınan konular ve bu konularda neler yapıldığı ve gelecekte yapılması öngörülenlere yer verilmektedir. Bu çerçevede, Türk delegasyonun Erzurum Atatürk Üniversitesine 4 Fransız okutman alınması konusunun Fransızlar tarafından dikkate alınmasını arzu ettikleri; Fransızca derslerinde Türk tarihine ilişkin konulara yer verilmesi isteği; 1965 yılında Türk Fransızca öğretmenlerinin, üniversitelerdeki öğretim üyeleri, öğretim görevlisi ve stajyerlerinin sayısının toplamda 62 olduğu, 1966 yılında bu sayının 75'e çıkartılacağı ve (Fransa'da) ağırlanacağı konularını kapsamaktadır. Fransız uyruklu Fransızca öğretmenlerinin Türkiye'de Fransa'daki konumlarına eşdeğer bir konumda olmalarına ilişkin yasal düzenleme yapılması talebi ve Türklerin bu konuyla ilgileneceklerine ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Yanı sıra rapordan teknik alanda da 1964'te 148, 1965'te 152 burslu ve ayrıca 1964'te burslu olmayan 6

ve 1965'te 25 kişinin burslu olarak Fransa'ya staja kabul edildiği bildirilmektedir. Ayrıca, yazının sonunda görüş alışverişlerinin ardından bir sonraki toplantının 1968 ilkbaharında Türkiye'de gerçekleştirileceği konusunda iki ülke yetkililerinin mutabık olduğu belirtilmektedir. Türk heyetinin başında Hamit BATU bulunmaktadır.

Document 6. 1967'deki yazışmalar da Fransızca eğitimi-Fransız kültür kurumları-Radyo ve Televizyonda Fransızca öğretimi-Türk Fransızca öğretmenlerinin eğitimi konularını içermektedir.

1967 yılı aynı zamanda Türkiye Cumhurbaşkanı M. Cevdet SUNAY'ın Fransa'ya resmi ziyarette bulunduğu yıldır.

VII. Réunion de la commission culturelle franco-turque (1968)/ VII. Fransız-Türk Karma Kültür Komisyonu toplantısı/Ankara 13-14 Mai 1968

Document 7. Ankara, le 23 Décembre 1967 tarihli bu belge, Fransa'nın Türkiye Büyükelçisi G. de JUNIAC Dışişleri Bakanı M. Couve de Murville'e Mayıs 1968'de Türk Fransız Karma Kültür Komisyonu'nun 7. oturumunun gerçekleştirileceği konusunda Türk yetkililerin hemfikir olduğunu bildirmektedir.

Fransa, Gazi Eğitim Enstitüsü gibi Fransızca eğitim veren bir kurumu desteklemeyi sürdürmekte, bu okulla her düzeyde ilgilenmektedir.

Öte yandan 1971 yılına ait bir kutuda "Coopération culturelle avec la Turquie" (Türkiye ile kültürel işbirliği) başlığı kültürel ve teknik ilişkiler bağlamında eğitim, Fransız-Türk öğretmenler, stajyerler, ortaöğretim/yükseköğretim konularındaki güncel durumu bildiren yazılı belgeler yer almaktadır. Bu yazılardan biri, "Türkiye ile olan kültürel işbirliğimiz 1972'de de bugünkü düzeyinde sürdürülecektir" (En 1972, Notre coopération culturelle avec la Turquie sera maintenue au niveau actuel.) biçiminde sona ermektedir.

Document 8. Le 2 Septembre 1971 tarihli belge, iki ülke arasındaki ilişkilerin aşağıdaki konularda olduğuna işaret etmektedir:

1. Diffusion et Coopération Culturelle/Yayımlar ve Kültürel İşbirliği
2. Coopération Technique/Teknik işbirliği
3. Relation Scientifique franco-turque/Fransa-Türkiye Bilimsel İlişkileri

A-Relations franco-turque en matière de d'océanographie et de météorologie/Oşinografi ve meteoroloji konularında

B-Coopération franco-turque dans le domaine nucléaire/Nükleer alanda Fransa-Türkiye işbirliği,

başlığı altında toplanmıştır.

Document 9. Paris, Mars 1972 tarihli bir başka belge yine “Fransızca yakın bir tarihe kadar Türkiye’de siyasi ve kültürel seçkinler arasında ayrıcalıklı bir yere sahipti/la langue française a occupé en Turquie jusqu’à une époque récente une place privilégiée parmi l’élite politique et culturelle” cümlesi ile başlamaktadır.

Aşağıdaki “Budget 1970” başlıklı üçüncü dosyada ise, dış ilişkiler ve dış politika bağlamında 1970 yılı bütçesi adı altında o dönem dünyadaki eğilimler, küresel politika ve bunların karşısında Fransa’nın durumu ile geleceğe yönelik yapılması gerekenlere dair bir değerlendirme yer almaktadır. Ayrıca burada Fransa’nın uluslararası düzeyde kültür ve bilimsel kurumlara yaptığı katkıların dış ilişkilere ayırdığı miktarın 3 çeyreğini oluşturduğu belirtilmektedir.

Document 10.

A-ORIENTATIONS NOUVELLES/YENİ YÖNELİMLER

1–Politique globale/Küresel politika

2–Spécialisation fractionnelle/Uzmanlaşma

1–Une Politique globale/Küresel bir politika

a. C’est d’abord le nouveau visage des relations internationales/Bu her şeyden önce uluslararası ilişkilerin yeni yüzüdür.

Bu başlık altında güncel küresel politikanın bir değerlendirmesi görülmektedir:

Aslında diplomasi yeni bir görünüm almaktadır; insanın insan için doğrudan eyleme geçmesi, gerçek bir “lojistik”, güçlü eylem araçları ve yatırımlar gerektirir, ayrıca deyim yerindeyse çok daha büyük “sıkıntılar” gerektirir.²

Küresel politikanın genel durumunu böyle özetledikten sonra ülkenin dış politikasının gereğini yerine getirmek üzere yapılan harcamalar ve harcamaların içeriğinden söz edilmektedir:

“(…) Uluslararası kültürel ve bilimsel kuruluşlara yapılan ulusal katkılar nedeniyle, Fransa’nın dış ilişkilerine ayrılan fonların neredeyse dörtte üçü, çağdaş diplomasi dediğimiz şeye ayrılmaktadır.

² “En vérité, la diplomatie revet un nouveau visage, celui de l’action directe pour les hommes par les hommes; elle requiert une véritable “logistique”, des moyens d’action puissants et des investissements, ainsi que, si je puis dire, “des troubles” en nombre plus important.”

Ve bu bir eylem diplomasidir, çünkü 30.000'i öğretmen ve 10.000'i eğitim dışı alanlarda uzman olmak üzere toplam 40.000'den fazla insan bu barışçıl orduyu oluşturmaktadır.”³

Burada, dış ilişkilere ayrılan bütçeye ilişkin birtakım sayılar verildikten sonra bir diğer maddede de çağdaş kültürün bir parçası olarak bilim ve teknolojinin önemine değinilmektedir:

- b. La science et la technologie appartiennent définitivement à la culture contemporaine, Bilim ve teknoloji tartışmasız çağdaş kültürün bir parçasıdır.

Başlığı altında bilimsel ve teknolojik açıdan dünyaya sunulan katkı ve bunun Fransa açısından sonuçlarından söz edildikten sonra aşağıdaki ifadeyle bu alanın etkisinin aynı zamanda kültürel bir mesaj olarak ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır:

“Oysa Fransa teknolojik ve bilimsel gerçeklerin kapısından içeri girebilir ve büyük kültürel mirasını da aynı anda beraberinde götürebilir. Aksi takdirde, terimin geleneksel anlamıyla kültürel yaklaşım, istesek de istemesek de, şüphesiz yarının ve yarından sonraki ülkelerin liderliğini, dolayısıyla gücünü oluşturacak kişilere ulaşamayacaktır.”⁴

- c. “Son olarak, dikkatimiz çeşitli yönlerini yansıtması ve modern dünyaya uyarlanabilir olduğunu göstermesi gereken bu kültürün ifadesi olan dilimizin savunmasına odaklanmalıdır.”⁵

Aşağıda raporda ise, Fransız dili ve kültürünü yaymak konusunda yapılması gerekenler anlatılmaktadır.

- a) Dilimizi ve kültürümüzü yaymak, her birinizin zaten çok katkıda

³ “ (...) les contributions nationales aux organismes culturels et scientifiques internationaux, c'est près des trois-quarts des crédits réservés aux relations extérieures de la France qui sont consacrés à ce que nous avons appelé la diplomatie moderne. Et c'est une diplomatie de l'action, puisque plus de 40.000 personnes au total constituent cette armée pacifique, comprenant 30.000 enseignants et 10.000 experts dans les domaines autres que celui de l'enseignement.” (Not: Bu ve diğer belgelerde cümle içinde altı çizili kısımlar çeviride korunmuştur.)

⁴ “Or, la France peut entrer par la porte des réalités technologiques et scientifiques, et apporter, en outre, son grand message culturel. L'approche culturelle au sens traditionnel du terme n'atteindrait sans doute pas ceux qui constitueront, qu'on le veuille ou non, l'encadrement et par conséquent la force des pays de demain et d'après-demain (...).”

⁵ “Enfin, notre vigilance doit se porter vers la défense de notre langue, expression de cette culture dont elle doit refléter les divers aspects et de démontrer l'adaptabilité au monde moderne.”

bulunduğu sürekli bir işlevdir. Bununla birlikte bazı yeni gereksinimlere karşı dikkatli olmamız gerekmektedir.”⁶

“Aslında eğitim yoluyla sadece gençlerin bir kısmına değil aynı zamanda yöneticilere, teknisyenlere, bilim adamlarına da ulaşacak şekilde eylemlerimizi çoğaltmalı ve belirli noktalarda yeniden yönlendirmeliyiz. Bu nedenle dilimizin ve kültürümüzün yayılmasını sağlamak istediğimiz yeni toplumsal kategorilere uygun iletişim araçlarını arttırmalı ve eğitim yöntemleri geliştirmeliyiz. Kültürel ve bilimsel danışmanlarımız tarafından açıkça davet edilmeleri halinde eğitim kurumlarımız, enstitülerimiz ve kültür merkezlerimizin her biri böyle bir politikaya katkıda bulunacaktır.”⁷

Sözleri ile bu alanda yapılması gerekenler ve alınacak olası sonuçlar dile getirilmiştir.

B- YURT DIŞI FAALİYETLERİMİZDE ÖĞRETMENLİĞİN ROLÜ VE YERİ/ RÔLE ET PLACE DE L'ENSEIGNEMENT DANS NOTRE ACTION À L'ÉTRANGER

Bu başlık altında da yabancı ülkelerde sürdürülen çeşitli düzeylerdeki Fransızca eğitimi ve Fransız eğitim kurumları, buralardaki sorunlar, öğrenci sayıları, eğitimin niteliği, eğitsel bakış açısı (perspectives pédagogiques) ve yabancı ülkelerdeki Fransız vatandaşlarının çocuklarının eğitimi hakkında bilgiler bulunmaktadır ve 1970 yılı itibariyle, dil ve kültür açısından Fransa'nın dış politikadaki öncelikleri bu şekilde belgelenmiştir. Dosyada ayrıca bilim ve teknik yardım kapsamında eğitim alanındaki 1970 yılı bütçe harcamalarına ilişkin belgeler de yer almaktadır.

⁶ a) “Diffuser notre langue et notre culture, c'est une fonction permanente à laquelle chacun d'entre vous a déjà tant apporté. Nous devons cependant demeurer attentifs à certains exigences nouvelles.” (Not: b) şıkkı konuyla ilgili olmadığından burada yer verilmemiştir.)

⁷ “Il nous faut, en effet, démultiplier et, sur certains points, réorienter notre action en vue d'atteindre non seulement une fraction de la jeunesse au travers de l'enseignement, mais aussi les cadres, les techniciens, les scientifiques. Nous devons donc multiplier les moyens de contact et de développer les méthodes pédagogiques adaptées aux nouvelles catégories sociales auprès desquelles nous entendons assurer la diffusion de notre langue et notre culture. Nos établissements d'enseignement, les instituts et les centres culturels apporteront chacun leur concours à une telle politique, s'ils y sont clairement conviés par nos conseillers culturels et scientifiques.”

4. SONUÇ

İki ülke arasındaki Kültür Anlaşması 1952'de gündeme gelmiş ve 1953'te kabul edilmiştir. Fakat diplomatik arşiv belgeleri arasında sadece VI. ve VII. oturumlara ait belgeler bulunmuş, daha önceki toplantılara ilişkin herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. 1962'de yapılan VI. toplantı oturumlarında Kültür Anlaşması ile öngörülen proje kapsamında ele alınan konular ve görüşmeler için şunlar söylenebilir: Türkiye'de İngilizce en öncelikli yabancı dil haline gelmiştir. Fransızca ikinci yabancı dildir. Almanca ise üçüncü sıradadır. İngilizcenin öne geçmesi, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Amerika'nın çok yönlü girişimlerinin ve yardımlarının bir sonucudur. Fransız diplomatlar yabancı dil konusuna önem vermektedirler. Türkiye'deki Fransız öğretmen, profesör sayısı, Ankara/İstanbul/İzmir Fransız kültür merkezlerindeki Fransız öğretmen ve mevcut öğrenci sayısı ile geleceğe yönelik tahmini öğrenci sayısı verilmektedir. Fransızca'yı yeniden en çok tercih edilen, birinci yabancı dil yapma çabası, planı, Fransız dil ve kültür etkisinin canlandırılması ve "yeniden doğuşu" beklentisi açıkça dile getirilmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayarak Türkiye'de, öncelikle de İstanbul'da Fransız dili ve kültürünün etkisinde çok belirgin bir düşünüş gözlenmektedir. Öyle ki, 20-30 yaş arası yeni nesil, bir başka söyleyişle yeni Türkiye'nin genç kesimi -Anglo-Sakson etkisi ve Amerikan yardımının belirleyiciliği ile Fransızca bilmemektedir. Ancak, çaba göstererek bu konuda yükselişe geçilmiştir. MEB her branştan 2000 öğretmene ihtiyaç duymaktadır ve bu ihtiyaç Amerika tarafından finanse edilmektedir. Ayrıca yabancı dil öğretmenlerine verilen burs sayısı dikkat çekmektedir. Amerika 75 İngilizce, Fransa 5 Fransızca öğretmenine burs vermiştir. Kamu yönetimi ve planlama, tarım ve halk sağlığı, teknik eğitim, Atom enerjisi gibi konular da gündemi oluşturmaktadır. Bu alandaki işbirliğine önem verilmekte ve geliştirilmek istenmektedir.

Karma Kültür Komisyonunun 19 Mayıs 1964 tarihli VII. Toplantı raporuna gelince, Gazi ve Çapa gibi Fransızca bölümü olan üniversiteler desteklenmektedir; üniversiteler arası ikili işbirliği ve değişim anlaşmaları yapmaktadır. Fransız üniversitelerinde Türk dili ve kültürü bölümleri açılmaktadır. Bu, Türkleri memnun etmektedir ve yeni bölümler açılması halinde ders araç-gereç ve eğitimci kadroyla destek olmak konusuna olumlu bakmaktadırlar ve gereğini yapmaya hazırdırlar. Ayrıca eğitim dışındaki başka alanlarda da işbirliğine açık ve hazırdırlar. Türk Fransızca öğretim kadrosunun eğitimi ve burs

sağlanmasından söz edilmektedir. Yurt dışında eğitim gören Türk öğrencilerin SGK'sı ele alınmakta ve bir düzenleme getirilmektedir. Fransız-Türk dostluğunun sembolü Galatasaray Lisesi'nin 100. kuruluş yıldönümü gündem oluşturmaktadır ve bu vesileyle yeni yabancı okulların açılması teşvik edilmektedir. Raporunda kamu yönetimi, kaymakam vb. yönetici ve iktisatçılar için burs sağlanması ve İzmir Ziraat Fakültesi ile Montpellier Ziraat Enstitüsü arasında tarım alanında işbirliği ve akademik değişim, burslar, kültürel ve sanatsal değişimler ve teknik işbirliği de yer almaktadır. Ele alınan konular çerçevesinde neler yapılabileceği belirtilmektedir. 1966 tarihli bir toplantı raporunda bu kez Erzurum Atatürk Üniversitesi için Fransız okutman alımı, Fransızca derslerinde Türk tarihine yer verilmesi, Fransa'ya giden Türk Fransızca öğretmen, asistan ve profesör sayıları, Türkiye'de görev yapan Fransız okutmanların statüleri, 64 ve 65 yıllarında burslu veya bursuz Fransa'ya gidenlerin sayıları hakkında bilgilere rastlanmaktadır. 1967'de radyo ve televizyonda Fransızca öğretimi ile yine Türk Fransızca öğretmen/akademisyenlerin eğitimi konu edilmiştir. 68'deki 7. oturumda yine okutman alımıyla Fransızca eğitim veren Gazi Eğitim Enstitüsü'nün desteklendiği görülmektedir. 1971'de de önceki yıllarda olduğu gibi yine öğretmen, asistan stajyerler, burslar, ortaöğretim/yükseköğretimde güncel durum hakkında bilgi verilirken, 1972'de aynı desteğin süreceği ifade edilmektedir. Ayrıca 1971'de Fransız dili ve kültürünün yayılması ile kültürel/teknik işbirliği, bilimsel alanda ikili ilişkiler (Oşinografi, meteoroloji, Nükleer enerji) gibi başka alanlarda da işbirliği için görüşmeler yapıldığı görülmektedir. Ancak toplantılarda somut olarak yazınsal üretim ve çeviriden hiç söz edilmemektedir.

Komisyon toplantısında ele alınan bir diğer konu da dış politikayı gerçekleştirmeyi sağlayacak olan bütçedir. Raporun A kısmında, 1970 yılı itibariyle yeni küresel politikanın bir parçası kabul edilen bilimsel ve teknik alana da yatırım yapılması gereği anlatılmaktadır. Rapora göre, Dışişleri Bakanlığının bütçesinin 4'te 3'ü Fransız dili ve kültürünün yayılması ile bilimsel ve teknik alana yapılan yatırıma ayrılmaktadır. Küresel ölçekte bundan böyle dikkate alınması gereken yeni yönelimler görülmektedir ve dış politikayı buna göre biçimlendirme zorunluluğu gerekçeleriyle birlikte anlatılmaktadır. Diploması artık yeni bir çehreye bürünmektedir. Bu amaçla öngörülen harcamalar, 30 bin eğitimci ve 10 bin eğitim dışı alandan bir kadroyu kapsamakta olup, barışçıl bir ordu dış politikanın amacını gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Bilim de çağdaş kültürün bir

parçası haline gelmiştir. Bundan böyle bilimsel ve teknik gelişmeler kültürel bir mesaj olarak yansıyacak ve Fransa'nın imajına katkıda bulunacaktır. Böylece Fransa bilim ve teknoloji ile bir kapıdan girerken, doğal olarak kültürel mirası da yanında götürecektir. Son olarak da Fransızcaya sahip çıkmak, korumak ve her yerde yaymak için sadece eğitim yoluyla öğrencilerin bir kısmına değil, teknisyen, kamu yöneticisi, bilim adamına kadar her alanda ve her düzeyde eğitim gören insanlara kadar yaymak amacıyla daha çok faaliyette bulunmanın önemi vurgulanmaktadır. Sözü edilen yeni toplumsal kategorilere uygun iletişim araçlarını arttırmak ve eğitim-öğretim yöntemleri geliştirmek lazımdır. Davet edilmesi durumunda eğitim kurumları, enstitüler ve kültür merkezleri ile katkıda bulunacaklardır. Raporun B kısmında ise başka ülkelerde yaşayan, görev yapan Fransız vatandaşların sayısı, sorunları; öğrenci sayıları, aldıkları eğitimin niteliği, pedagojik bakış, çocukların eğitimi hakkında veriler bulunmaktadır. Fransa'nın dış politikadaki öncelikleri, dil ve kültür açısından belgelenmiştir. Bundan böyle kültür ile birlikte düşünülmesi gereken bilim ve teknik yardım kapsamındaki eğitim harcamaları da 1970 bütçe harcamaları kapsamında yer almaktadır.

Kısaca VI. ve VII. Komisyon toplantılarında ve 7. oturumda ele alınan konular, Türkiye'de Fransızca ve Fransa'da Türkçe eğitimi, Galatasaray Lisesi, Türkiye'deki enstitü ve kültür merkezlerinin durumu, akademik değişim, burslar, kültürel ve sanatsal değişimler ve teknik işbirliğini kapsamaktadır. Ele alınan konular çerçevesinde neler yapılabileceği belirtilmektedir. Fransa'nın ve Fransız diplomatların diliyle Türkiye'nin her alanda ikili ilişkileri geliştirme, özellikle de Fransa'nın eskiden olduğu gibi Türkiye'de dil, kültür alanında öncelikli, ayrıcalıklı konumunu sürdürme çabasında olduğu görülmektedir. Ancak, bölgedeki çıkarlarını korumanın Türkiye gibi bir ülkeyi desteklemekten geçtiğini ve ilişkilerini olabildiğince geliştirmesi gerektiğini savaş sonrasında anlamış bulunan Amerika ve İngiltere için yaptığı büyük yatırım, Marshall Planı vb. Fransa ve Fransızca için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Ayrıca, kamu yöneticilerinin Amerika'ya yönelmeleri de Fransa'nın gücünü zayıflatmaya katkıda bulunmuş olabilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi, bu 10 yıllık süreçte de Fransızların Fransızcanın ön planda olması arzusu ve çabası içinde oldukları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Çakmak, H. (2017). *Geçmişten Günümüze Türk Fransız İlişkileri*, Çakmak, H. (Ed.). Genel Yayın Nu.: 267, ISBN: 978-605-4160-85-3, (1. Basım). Efil Yayınevi.
- Göktaş, N. (2005). *Türk çeviri tarihinde Tercüme dergisi ve Metis dergisi'nin yeri* (Tez No. 193793) [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özpekcan, M. (1993). *Türk-Fransız İlişkileri (1525-1921)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/21093.pdf> adresinden 12.04.2024 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Kültür Anlaşmasının onanması hakkında kanun (2024, 12 Nisan). <https://www.kanunum.com/files/6162-1-1.pdf> adresinden 12.04.2024 tarihinde alınmıştır.

İNCELENEN ARŞİV BELGELERİ

Le ministère de l'Europe et des Affaires étrangères, le centre des archives diplomatiques à La Courneuve Paris, Aubervilliers/Fransa Avrupa ve Dışişleri Bakanlığı Paris, Aubervilliers La Courneuve Diplomatik Arşiv Merkezi
1. "Cabinet du Directeur Général (Dossier no 78) (1962-1968)" başlıklı klasör içinde bulunan belgeler:

"VI. Réunion de la commission culturelle franco-turque/ VI. Fransız-Türk Kültür Komisyonu toplantısı" toplantı raporu ve toplantı hakkında yazılı belgeler.

Document 1. 1962 tarihli belge

Document 2. Paris, le 5 Mai 1962 tarihli bir yazı, NOTE: "sur les besoins du Ministère de l'Éducation nationale turque"

Document 3. Paris- 16-18 Mai 1962 başlıklı dosya içinde: Paris, le 8 Mai 1962 tarihli belge

NOTE: "Sur les questions à l'ordre du jour de la Commission Culturelle Mixte franco-turque (16-17 Mayıs 1962) /Fransız-Türk Ortak Karma Kültür Komisyonu"nun gündemindeki konular hakkında bir not.

"VI. Réunion de la commission culturelle franco-turque/VI. Fransız-Türk Karma Kültür Komisyonu toplantısı"

Document 4. Paris, le 19 Mai 1964 tarihli belge, (1952'de imzalan kültür anlaşması uyarınca 11-12 Mayıs 1964'de Ankara'da toplanan Türk Fransız Karma Kültür Komisyonu'nun raporu)

Document 5. Paris- 3-4 Mai 1966/ Le 15 Avril 1966 tarihli telgraf Paris'ten Ankara'ya

Document 6. 1967 tarihli yazışmalar

VII. Réunion de la commission culturelle franco-turque/VII. Fransız-Türk Karma Kültür Komisyonu toplantısı

Document 7. Ankara, 13-14 Mai 1968 /Ankara, le 23 Décembre 1967 tarihli belge

Document 8. Le 2 Septembre 1971 tarihli bir belge

Document 9. Paris, Mars 1972 tarihli bir belge

2. "Directeur Général" başlıklı klasör içindeki dosya ve belgeler:

Dosya 3: "Budget 1970" başlıklı belge

Document 10. A - ORIENTATIONS NOUVELLES başlıklı belge

B- RÔLE ET PLACE DE L'ENSEIGNEMENT DANS NOTRE ACTION À L'ÉTRANGER başlıklı belge